

לשון חכמים

'חמור עד שתהא טוענת' — בתוס' יום טוב הביא מכמה מקומות שמוזכר 'חמור' והכוונה לנקבה. וכן הביא מן הכתוב ופטר חמור. (ועתוס' קדושין ב:).
 וכתב הגר"י קמינצקי זצ"ל: 'לפענ"ד לפום חורפיה נשתבש', כי בכתוב מדובר על המין בכללות, פטר של מין החמור ולא פטר של אָם חמור, כמו ושור או שה אָתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, והרי לחד מאן דאמר אין איסור 'אותו ואת בנו' נוהג בזכרים.
 ואפשר שלכך נזכר החמור בלשון נקבה, לפי שעיקר תשמישם למלאכה היה באתונות, וכן נראה מן הכתוב בדברי הימים-א' (כו,ל) ועל הגמלים — אוביל הישמעלי, ועל האתונות — יחדיהו המרתני' — הרי שלא הזכיר שם המין אלא הזכיר את האתונות שהיו יותר מוכשרות לעבודה (אמת ליעקב).
 וכן להלן בפרק שישי, השימוש המקובל כלפי חמור שרוכבים או נושאים עליו — בלשון נקבה. וכן הביא שם התוי"ט מן הנאמר בשמואל-ב יט, כו 'אחבשה לי החמור וארכב עליה' ופרש הרד"ק שאתן היתה.

'אין מושיבין תרנגולין למחצה' — 'מושיבין' מתייחס על התרנגולות, והלא האם רובצת על הביצים, לא הזכרים. וכמו כן בגמרא בחולין (קלט:) גבי שילוח הקן — 'אוזין ותרנגולין שקננו בפרדס' — והרי זכר פטור משילוח הקן. מבואר שריבוי של תרנגולות — 'תרנגולין'. [שמא יש ליתן כלל בדבר; כל שביחיד הוא שם למין כולו, ברבים הוא כזכר. כמו חטה ושעורה — חטים ושעורים. וכן 'יונה' ברבים: 'יונים'. וצ"ע בזה]. (אמת ליעקב. [לא הבנתי כוונתו, במה שהביא שם על 'תפלין' ו'תהלים']).
 נראה להביא סמך לדבר, שרבים של 'תרנגולות' בלשון חכמים אינה באה כ'תרנגולות' — שבכל ספרות חז"ל לא נמצאה (בבדיקת מחשב) המילה 'תרנגולות' [מלבד במקום אחד — בפסיקתא דרב כהנא (יז,ז) 'מביאה שלפוחית של תרנגולות וממלאה] אותה אפרסמון...'. — וגם שם חילוקי גרסאות יש, ובכמה ספרים יש 'תרנגולת' או 'תרנגול'. וכך גם נראה לגרוס לפי פשוט הלשון].

מאידך מצאנו שהכינוי 'תרנגולין' בא להורות על זכרים בדוקא ולהוציא את הנקבות — בגמרא לעיל כח: חילוק לענין מציאה בין תרנגול זכר שאינו עושה ואוכל, לתרנגולת נקבה שמטילה ביצים, ובברייתא שם מובא 'אוזין ותרנגולין' ביחס לזכרים. ו'תרנגולת' — בלשון יחיד, לנקבה. אך אין מכאן פירכא על הנ"ל, לפי שנקיטת לשון 'תרנגולת' איפשרה לנקוט 'תרנגולין' בסתם, וידעו שהכוונה לזכרים בלבד, אבל בעלמא 'תרנגולין' יכול לשמש רבים של תרנגול או תרנגולת.

דף סט

'אמרי אינשי: סתם אריסא למרי ארעא קמשעבד נפשיה לאתויי ליה רעיא' — משמע שלולא סברא זו, היה חייב לשלם לו שכר טרחתו, אף על פי שלא נתחייב לו מראש. וטעם הדבר, לפי שהם היו מתעסקים קודם לכן בשכר טירחה וכשעסק אה"כ בסתם, ודאי דעתם כפי העסק הראשון, שכל העושה — על דעת ראשונה הוא עושה. לכן הוצרך לטעם זה, שלאמיתו של דבר אין מגיע לו שכר טרחה כלל, אלא שקודם נתן לו רק משום איסור רבית, וכשנסתלק אותו איסור — פטור. ונראה שאחד מן השותפים שעסק וטרח בנכס המשותף יותר מחבירו בסתם — אינו נוטל שכר טרחתו, הואיל ולא הודיעו על כך מראש, יכול השני לטעון, אילו היית מודיעני הייתי עוסק בעצמי בדבר [בזמן שאכן הוא מסוגל להתעסק בעצמו] (עפ"י נתיבות המשפט קעו סק"ד).

(ע"ב) 'לא אסרה תורה אלא רבית הבאה מלוה למלוה' — כתב הריטב"א (ועוד), אם אמר המלוה ללוה: תן דינר לפלוני ואלוה לך — הרי זו רבית קצוצה, אף על פי שלא הגיע הכסף מהלוה ליד המלוה ממש, כיון שעל פיו נתן הרי זה כאילו קיבל, שאפילו אמר לו זרוק דינר לים ואלוה לך — כאילו הגיע לידו וחזר וזרקו לים.

ואולם אם לא אמר לו כן כקציצת שכר עבור ההלוואה, אלא אמר 'תן מנה לפלוני במתנה, ואני אלוה לך מעות' — כתב בספר מחנה אפרים (רבית יא) שנראה שלכל הדעות אין כאן 'רבית קצוצה'. [על קושיית המחנ"א מדברי הריטב"א עצמו (בקדושין ו), שכתב שדין 'ערב' אינו מחשיב כאילו הגיעו המעות לידו — בשיעורי ר' שמואל (שם) תירץ להבחין בין שני סוגי ערבים; ערב רגיל וערב שכל ההתחייבות מוטלת עליו. וע' במובא בקדושין שם].

ואולם החזו"ן-איש (יו"ד ס"ו ע"א) תמה על כך, כי גם לשון זו ודאי מתפרשת כתנאי גמור, שהתנה את הלוואתו באותה מתנה שיתן, ותמורת אותה מתנה שקצץ הוא מתחייב — והרי זו רבית קצוצה.

'שרי ליה לאיניש למימר ליה לחבריה: שקיל לך ארבעה זוזי וא"ל לפלוני לאזופן זוזי. מאי טעמא? שכר אמירה קא שקיל ושרי' — החידוש כאן שאף על פי שהמלוה אינו מוכן להלוות לאחרים אלא לאדם זה, ואותו אדם הוא שחוזר ונותן ללוה — אין כאן רבית, [אם לא שקדם אותו אדם ולוה, ואח"כ בא זה ונותן לו מעות, שנראה הלה כנוטל שכר מעותיו]. ואע"פ שהמעות הגיעו 'מלוה למלוה', אינן אלא שכר אמירה (הריטב"א. ע"ש הסבר נוסף, וע' מ"מ מלוה ה, יד רמ"א קס, טז; אבני נזר יו"ד קנג).

— האם אכן מחייבים אותו לתת כמו שאמר, ללא שעשו על כך קנין — ע' מחנה אפרים — שכירות טו, שדן בדבר.

'מפריזו על שדהו ואינו חושש משום רבית — כיצד, השוכר את השדה מחבירו בעשרה כורים חטין לשנה, ואומר לו תן לי מאתים זוזי ואפרנסנה, ואני אעלה לך שנים עשר כורין לשנה — מותר' — אף על פי שברור הדבר שאם היה מפרנס את השדה מממון שלו או של אחרים, לא היה מוסיף לבעל השדה שני כורין לשנה, נמצא שקוצץ להוסיף לו ממון מפני ההלוואה שהלוה לו, אעפ"כ מותר הדבר שאין לנו להתחשב לפי אומדן הדעת, לרדת לסוף דעתם של הצדדים — שלא אסרה תורה אלא בהלוואה ואין אנו יורדים לסוף דעתם של מוכר ולוקח.

וכמו כן כל שטרי העיסקא שלנו העשויים על בסיס מחצה מלוה ומחצה פקדון, אילו היינו מתחשבים בסוף דעתם של בני אדם, הלא היתה זו רבית קצוצה, כי ברור שמה שהמקבל מתעסק בחצי הפקדון של הנותן ונותן לו רווחים גדולים, הכל הוא רק בגלל ההלוואה. ואפילו הכי סומכים על כך, ואינו אפילו בגדר 'הערמת רבית' (עפ"י מנחת שלמה כו. והקשה על מש"כ בשטמ"ק סג: שמתחשבים בסוף דעתם. והאריך עוד בכל הענין. וכעין זה כתב בריש סימן כט. והסתפק שם לומר שאם אותם מאתים זוזי שלקח, אבדו באונס ולא השקיעם בשדה — אפשר שלא רק שאינו מוסיף לו ב' כורין, אלא ייפטר אף מלפרוע את המאתים, לפי שכל ההתר הוא רק מפני שנחשב כשלוחו של בעל השדה להשקיע בהשבת שדהו, ואם נאנסו — השליח פטור. וכתב שכן נראה מדברי מהר"ם שיף, אך מלשון ה'נמוקי יוסף' משמע שחייב לו את המאתים לעולם).

*

הנה כל העולם הוא רק לבוש לדברי תורה, כהאי קמצא דלבושיה מיניה וביה, ובמקום שמתחיל הבשר נשלם ונסתיים הלבוש. והלבוש רואה היטב חסרונו שצריך לבשר. וכמו כן עיקר אחיזת העולם הוא מדברי תורה, ושתכיר (הבריאה) חסרונה שצריכה תמיד להבורא ב"ה, מה שאין כן כשהיא הויה בפני עצמה ובל תכיר חסרונה שצריכה לכל עת להבורא אזי השמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה. ומי שאינו מתגאה לומר שיש לו הויה בפני עצמו ומכיר דלית ליה מגרמיה כלום — זה הוא יקר מאד בעיני השי"ת.

ולזה נאמרה זו הפרשה, פרשת רבית, בתוך הסדרה שהיא פרשת שמיטה. וכן בפרשת משפטים נאמרה פרשת רבית, לא תשימון עליו נשך. וגם שם נאמר והשביעת תשמטנה וכו' — כי עיקר הרכוש שיש לאדם בכסף כשמכיר היטב שאינו שלו וצריך להלוות אותו, ולזה באם לוקח רבית והוא חושב בדעתו שיש לו קנין עולם חזק בממון, ועבור זה הזמן שהמעות מונחות אצל חברו לוקח בעדו רבית, ונקרא אגר נטר, נמצא שלוקח שכר בעד הזריעה. ועיקר הזריעה הוא בזה שמאמין שיש נותן בעולם ומידו נתנו לו והוא אין לו מאומה, ומזה מצמיח הארץ, וכמו כן ברכוש, שבאמת אינו שלו רק מה שניתן לו מאת השי"ת רק לפי שעה, ובעת אשר המעות אצל חברו אז בזמן ההוא שייך לו, כי הזמן הוא של השי"ת, והוא כמו שמיטה שמראה השי"ת שבשנה ההיא אז אין לאדם שום הויה בשדהו רק השי"ת הבעל-הבית והוא רוצה אשר אז יהיה הפקר לכל.

וזה שנאמר אצל פרשת רבית אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים — כי ארץ מצרים היתה מלאה כל טובות וחמדת העולם כמו שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וגו'. שאף למטר שכל העולם נצרכים לזה ובמצרים הנילוס עולה ומשקה, ולכן היה נשכח מהם כלל שיש בורא ומנהיג בעולם. לא כן ארץ כנען היה בהיפוך, כמו שנאמר ארץ אשר ה' אלקיך דרש אותה תמיד. וזה שאמר הכתוב כאן להיות לכם לאלקים — כי אלקים הוא לשון תוקף וכח וחוזק כידוע. והיינו אם תבין ותדע שתצטרך להשי"ת, מזה בא כל הכח וחיות הבריאה, ואם נדמה לך שיש לך איזה הוי' וכח בפני עצמו מבלעדי השי"ת, מזה לא יוכל לצמוח לך חיים.

והענין של רבית הוא גם כן בזה הכח שמוטר הונו ורכושו עם כל האחריות מזה לזולתו ולא ישאר בידו שום יראה שיצטרך מה להשי"ת. ולא דוקא רבית ממון, כי כן הדין בשכירות כלים, כמו שאמרו האי ספינתא אגרא ופגרא אסור. רק באם משאיר לעצמו אחריות מיוקרא וזולא אזי שרי. והטעם כי בזה שאין כל האחריות על זולתו כי מקבל עליו אחריות יוקרא זולא, אז נשאר אצלו צד יראה להשי"ת, וזה שאמר הכתוב אשר הוצאתיך מארץ מצרים — שהיו אמרים שלא צריכים כלל להשי"ת, ובמכוון הביאך לארץ כנען אשר ניכר בטוב מה שנצרך להשי"ת על ידי המטר שהשי"ת דורש אותה תמיד ולמטר השמים תשתה מים, ועל כן לא תקח רבית, רק יהיה לך 'משא ומתן' עם השי"ת לדעת שהזמן והמקום הוא של השי"ת, והרכוש הניתן הוא רק לפי שעה (בית יעקב — בהר כו. ועיקרי הדברים ע' במי השלוח שם).

דף ע

'אמר רב ענן אמר שמואל: מעות של יתומים מותר להלוותן ברבית. אמר ליה רב נחמן: משום דיתמי נינהו ספינא להו איסורא?! יתמי דאכלי דלאו דידהו ליזלו בתר שבקיהו...' — נראה